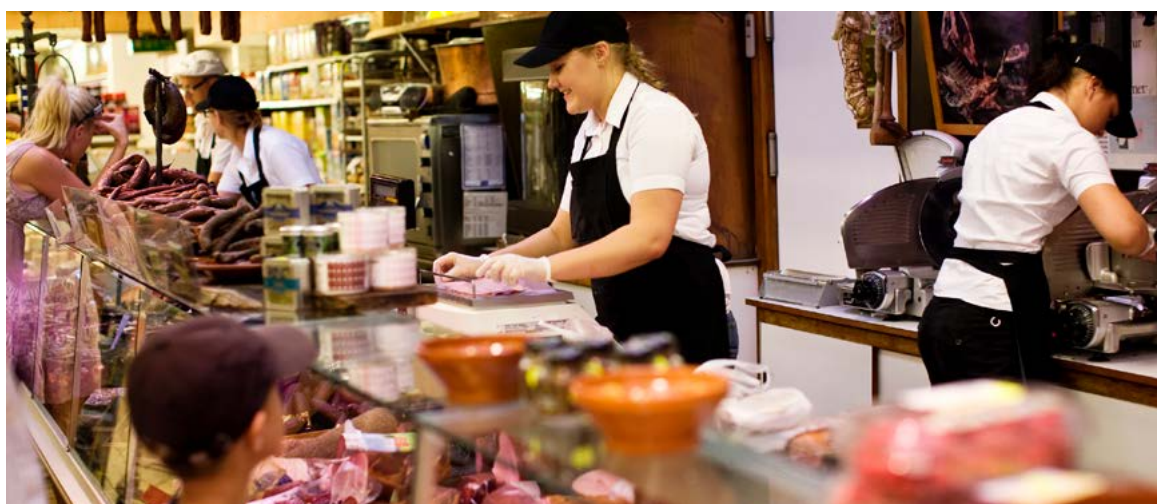
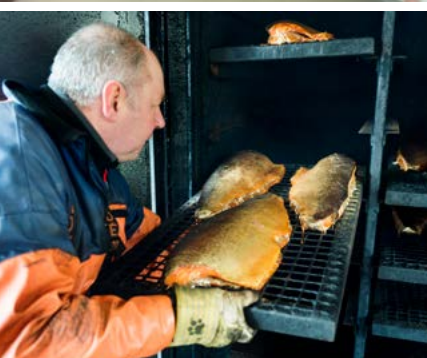

Uppföljning och utvärdering av livsmedelsstrategin

– Årsrapport 2022

Kortversion

- Lönsamheten har ökat i primärproduktion, livsmedelsindustri och livsmedelshandel, men minskat i restaurangledet. Det är tydligt att livsmedelskedjans lönsamhet påverkas av yttre omständigheter.
- Utvecklingen för den miljömässiga hållbarheten går i flera fall åt rätt håll, men det går inte tillräckligt fort.
- Utvecklingen för den sociala hållbarheten går åt fel håll när det gäller folkhälsa och tillgång på kompetent arbetskraft.

Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin

– Årsrapport 2022

Jordbruksverket har i uppdrag att i samråd med berörda myndigheter göra en årlig uppföljning och utvärdering av livsmedelsstrategin. Denna rapport är en redovisning av regeringsuppdraget för år 2022.

Rapporten visar hur livsmedelskedjan har utvecklats för de företag som har huvudsaklig verksamhet inom den, utifrån det övergripande målet och målen för de tre strategiska områdena (Regler och villkor, Konsument och marknad samt Kunskap och innovation) som finns i regeringens proposition 2016/17:104. Dessutom diskuteras livsmedelskedjans miljöpåverkan och resurseffektivitet, vilken betydelse livsmedelskedjan har för den sociala dimensionen av hållbarhet och i vilken utsträckning åtgärderna i livsmedelsstrategins handlingsplaner kan bidra till livsmedelsstrategins mål.

Författare

Camilla Burman

Andreas Davelid

Tobias Häggmark

Sandra Lindström

Omslagsfoton:

Tallrik: Arne Trautmann, Mostphotos

Fiskrökning: Astrakan, Scandinav bildbyrå

Köttdisk: Kari Kohvakka, Scandinav bildbyrå

Sädesfält: Thomas Adolfsén, Scandinav bildbyrå

Sammanfattning

För att nå livsmedelsstrategins övergripande mål om en ökad och hållbar livsmedelsproduktion i hela landet samtidigt som relevanta miljömål nås, behöver företagen i livsmedelskedjan vara lönsamma och konkurrenskraftiga. Detta för att hantera utmaningar som att öka produktionen samtidigt som negativa miljöeffekter minskar. Årets rapport visar utvecklingen i livsmedelskedjan fram till pandemins första år 2020 och innan den kraftiga ökningen av priserna på insatsvaror. Nytt för årets rapport är ett bredare fokus på de tre hållbarhetsdimensionerna: ekonomisk, miljömässig och social hållbarhet.

Lönsamheten har ökat i tre led i livsmedelskedjan, men försämrats kraftigt i restaurangledet

Lönsamheten ökade i de tre första leden i livsmedelskedjan (primärproduktion, livsmedelsindustri och livsmedelshandel) mellan åren 2016-2020, men den kraftiga försämringen i restaurangledet medförde en fortsatt försämrad lönsamhet i livsmedelskedjan som helhet. Fram till pandemin fortsatte produktionen att öka, även om tillväxten var svagare än i det totala näringslivet.

Yttre omständigheter påverkar lönsamhet och hållbarhet

Det är tydligt att lönsamheten är beroende av yttre omständigheter (till exempel torkåret 2018 och pandemin 2020). De slutliga effekterna på livsmedelskedjan av pandemin liksom av den nu säkerhetspolitiska oron och höga priser på insatsvaror är ännu okända. En försämrad lönsamhet riskerar att minska produktionen av livsmedel, men också att försena insatser som minskar negativ miljöpåverkan och satsningar på produktutveckling, forskning och innovation.

Utvecklingen går i många fall åt rätt håll, men inte tillräckligt snabbt

Inom den miljömässiga dimensionen går utvecklingen i flera fall åt rätt håll. Till exempel har den negativa utvecklingen för odlingslandskapets fåglar och arealen betesmarker avtagit och utsläppen av växthusgaser minskar. Men förbättringar sker inte tillräckligt snabbt för att uppsatta miljömål ska nås. Andra indikatorer går åt fel håll, till exempel minskar arealen jordbruksmark vilket ger negativa konsekvenser för såväl svensk livsmedelsproduktion som odlingslandskapets biologiska mångfald. Fortsatt skötsel av betesmarker är centralt för att bevara odlingslandskapets biologiska mångfald. För att öka resurseffektiviteten, minska utsläppen av växthusgaser samt bevara och öka den biologiska mångfalden krävs bl.a. nya produktions- och brukningsmetoder.

Livsmedelskedjan bidrar till levande landsbygd

Flera indikatorer som används för att följa den sociala dimensionen visar att utvecklingen är oförändrad, till exempel försäljning av antibiotika, indikatorer för levande landsbygd och jämlikhet. Däremot går utvecklingen åt fel håll när det gäller till exempel folkhälsa, tillgång på kompetent arbetskraft och företagens upplevelse av myndigheternas regler. Primärproduktionen är den bransch där flest dödsolyckor inträffar och livsmedelsindustrin är det led om har flest arbetsskador i såväl livsmedelskedjan som i näringslivet. Dessutom har primärproduktionen en anmärkningsvärt stor andel av sysselsatta som är 65 år eller äldre och en förklaring till åldersstrukturen är att många äldre jordbrukare fortsätter att bruka sin mark efter pensionsålder.

Summary

In order to achieve the overall strategy of the food strategy for increased and sustainable food production throughout the country while achieving relevant environmental quality objectives, companies in the food chain need to be profitable and competitive. This is to deal with challenges such as increasing production while reducing negative environmental effects. This year's report shows the development in the food chain until the first year of the pandemic in 2020 and before the sharp rise in the prices of intermediate goods. New for this year's report is a broader focus on the three sustainability dimensions: economic, environmental, and social sustainability.

Profitability has increased in three sectors of the food chain, but deteriorated sharply in the restaurant sector

Profitability increased in the first three sectors of the food chain (primary production, food industry and food trade) between the years 2016-2020, but the sharp deterioration in the restaurant sector led to a continued deterioration in profitability in the food chain as a whole. Until the pandemic, production continued to increase, although growth was weaker than in the total business sector.

External circumstances affect profitability and sustainability

It is clear that profitability is dependent on external circumstances (for example, the drought year 2018 and the pandemic 2020). The final effects on the food chain of the pandemic as well as of the current security concerns and high prices of inputs are still unknown. Deteriorating profitability risks reducing food production, but also delaying efforts that reduce negative environmental impact and investments in product development, research, and innovation.

Development is going in the right direction, but not fast enough

Within the environmental dimension, development in several cases is going in the right direction. For example, the negative development for farmland birds and the area of semi-natural pastures has levelled off and greenhouse gas emissions have decreased. However, improvements are not happening fast enough to achieve set environmental quality objectives. Other indicators develop in the wrong direction. One example is that the area of agricultural land decreases, which has negative consequences for both Swedish food production and the biological diversity of the agricultural landscape. Continued management of semi-natural pastures is

central to preserving the biological diversity of the agricultural landscape. In order to increase resource efficiency, reduce greenhouse gas emissions and preserve and increase biodiversity, for instance new production and management methods are needed.

The food chain contributes to a vital countryside

Several indicators used to monitor the social dimension of sustainability show that the development is unchanged, such as sales of antibiotics, indicators for the vibrancy and economic viability of rural areas and equality. On the other hand, the development is going in the wrong direction when it comes to, i.e. public health, access to skilled labour and companies' experience of the authorities' rules. Primary production is the industry where the most fatal accidents occur, and the food industry is the one that has the most occupational injuries in both the food chain and in business. In addition, primary production has a remarkably large proportion of employed people who are 65 years or older which may be caused by the fact that many older farmers continue to work after retirement age.

Innehåll

1	Inledning	9
2	En strategi för hållbar tillväxt och konkurrenskraft	10
3	Livsmedelskedjans konkurrenskraft och produktion	12
3.1	Går utvecklingen åt rätt håll?	19
4	Livsmedelskedjans miljöpåverkan och resurseffektivitet	21
4.1	Går utvecklingen åt rätt håll?	22
5	Livsmedelskedjans betydelse för den sociala dimensionen	24
5.1	Går utvecklingen åt rätt håll?	27
6	Uppdrag i livsmedelsstrategins handlingsplaner	29
7	Sammanfattande slutsatser	31
8	Referenser	33

1 Inledning

Livsmedelsstrategin är en långsiktig tillväxtstrategi som inkluderar hela livsmedelskedjan, det vill säga primärproduktion, livsmedelsindustri, livsmedelshandel samt restauranger och storkök. Strategin beslutades av riksdagen år 2017 och sträcker sig fram till år 2030. Det övergripande målet är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar samtidigt som relevanta nationella miljömål nås, i syfte att skapa en hållbar tillväxt och sysselsättning i hela landet.

Syfte, frågeställningar och avgränsningar

Jordbruksverket har i uppdrag att löpande följa och utvärdera livsmedelskedjans utveckling och genomförandet av livsmedelsstrategin (Regeringen, 2017) (Regeringen, 2019). I denna kortversion av den årliga rapporten Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin sammanfattar vi livsmedelskedjans utveckling utifrån strategins mål samt uppföljningen av åtgärderna i handlingsplanen. Vid fördjupning inom något specifikt område eller för att få en djupare förståelse för helheten rekommenderar vi att du tar del av den fullständiga rapporten. (Jordbruksverket, 2022).

Den årliga rapporten lämnas i sin fulla version till regeringen, Tillväxtverket och andra berörda aktörer och används som beslutsunderlag för det fortsatta arbetet med livsmedelsstrategins genomförande. Rapporten ger svar på följande frågeställningar:

- Hur har konkurrenskraften i livsmedelskedjan utvecklats sedan år 2011?
- Hur har produktionen i livsmedelskedjan utvecklats sedan år 2011?
- Hur ser utvecklingen för relevanta miljömålsindikatorer ut sedan år 2011?

Dessutom diskuterar vi livsmedelskedjans miljöpåverkan och resurseffektivitet, vilken betydelse livsmedelskedjan har för den sociala dimensionen av hållbarhet och i vilken utsträckning åtgärderna i livsmedelsstrategins handlingsplaner kan bidra till livsmedelsstrategins mål.

Både kortrapporten och rapporten i sin helhet redogör för utvecklingen i livsmedelskedjan under åren 2011-2019/2020 och ger en bild av utvecklingen de första åren efter att livsmedelsstrategin beslutades. För vissa indikatorer redovisas utvecklingen till och med det första året med pandemin (2020), medan andra indikatorer visar utvecklingen fram till och med året före pandemin (2019).

2 En strategi för hållbar tillväxt och konkurrenskraft

I arbetet med att följa upp livsmedelsstrategin definieras begreppet konkurrenskraft som:

Förmågan hos enskilda företag att bedriva verksamhet som är lönsam på lång sikt (ITPS, 2007).

Enskilda företag kan ha svag lönsamhet under kortare perioder utan att ha svårt att konkurrera på marknaden, men ett företag kan inte drivas med svag lönsamhet under längre perioder eftersom ägarna då inte får någon rimlig avkastning på sitt kapital. Med andra ord är lönsamhet avgörande för företagets överlevnad. Företagens långsiktiga lönsamhet är också nödvändig för att öka företagets motståndskraft mot oförutsedda händelser och risker.

Konkurrenskraft bygger på företagets förmåga att utveckla bättre processer som gör produktionen mer effektiv, men också på förmågan att utveckla produktegenskaper som på ett bättre sätt tillgodoser konsumenternas olika behov. En hög produktivitet och en god innovationsförmåga som leder till ökande intäkter, förädlingsvärde och förädlingsgrad är förutsättningar för konkurrenskraftiga företag.

I denna rapport används lönsamhet som ett mått på konkurrenskraft. I livsmedelskedjan drivs lönsamheten i vissa företag av produktivitet, det vill säga att företagen kan producera mer till en lägre kostnad. I andra företag drivs lönsamheten av förädlingsgrad, som visar företagets förmåga att utveckla produktegenskaper som det finns en betalningsvilja för på marknaden. (Jordbruksverket, 2020)

Företag som konkurrerar genom låga priser ökar intäkterna genom att sälja mer och behöver därför kunna förbättra sin produktivitet över tid. Priskonkurrens är vanligt i livsmedelskedjan, bland annat inom detaljhandeln och i företag vars huvudsakliga verksamhet är spannmålsodling (Jordbruksverket, 2020). Företag som konkurrerar genom produktegenskaper ökar förädlingsvärdet och förädlingsgraden genom att utveckla produkter som det finns en betalningsvilja för på marknaden. Egenskapskonkurrens är vanligt för många företag med huvudsaklig verksamhet inom till exempel animalieproduktion, blandat jordbruk, odling av fleråriga växter, fiske och vattenbruk. Inom dessa företag utvecklas produktegenskaper och varumärken som bygger på mervärden, till exempel kopplat till miljö, djurhälsa och djurvälstånd (Jordbruksverket, 2020).

En hög produktivitetstillväxt, en förmåga att förbättra sina produkter och anpassa dem till konsumenternas efterfrågan, är nödvändig för att skapa en hållbar tillväxt inom livsmedelskedjan. Konkurrensen mellan företag innebär

att ineffektiva företag slås ut samtidigt som effektiva och innovativa företag ökar sina marknadsandelar. En konkurrenskraftig livsmedelskedja är därför en förutsättning för en långsiktigt hållbar utveckling.

Hållbar livsmedelskedja

Den vanligaste definitionen av begreppet hållbar utveckling kommer från Brundtlandskommissionen och inkluderar de tre dimensionerna av ekonomisk, miljömässig och social hållbarhet. Brundtlandskommissionen definierar hållbar utveckling som en samhällsutveckling som tillgodoser dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillgodose sina behov (Brundtlandsrapporten, 1987). Genom Agenda 2030 har både definitionen och det gemensamma arbetet med hållbar utveckling utvecklats.

En långsiktig hållbar utveckling behöver vara ekonomiskt, miljömässigt och socialt hållbar. Utifrån livsmedelsstrategins övergripande mål och målen för de tre strategiska områdena finns exempel på vad de tre dimensionerna av hållbarhet kan inkludera utifrån en hållbar livsmedelskedja, inklusive exempel på indikatorer för att följa utvecklingen:

- Ekonomisk hållbarhet handlar bland annat om ekonomisk tillväxt och att skapa en långsiktig, lönsam och resurseffektiv livsmedelsproduktion där människor har möjlighet att köpa och konsumera livsmedel till ett rimligt pris.
- Miljömässig hållbarhet handlar om att värna om jordens ekosystem och att långsiktigt behålla de funktioner som ekosystemen ger i form av naturresurser, klimatreglering och livsmiljöer.
- Social hållbarhet fokuserar på människan och hur vi organiserar våra samhällen. Dimensionen omfattar till exempel hållbara matvanor, folkhälsa, antibiotikaresistens, djurvälstånd, levande landsbygd, arbetsmiljö, utbildningsnivå, jämställdhet och framtidstro.

3 Livsmedelskedjans konkurrenskraft och produktion

För att nå livsmedelsstrategins övergripande mål om en ökad och hållbar livsmedelsproduktion i hela landet samtidigt som relevanta miljömål nås, behöver företagen i livsmedelskedjan ha en bra lönsamhet och god konkurrenskraft. En god långsiktig lönsamhet underlättar hanteringen av de utmaningar, oförutsedda händelser och risker som livsmedelsproduktionen står inför, såväl att öka produktionen som att minska miljöpåverkan och negativa effekter inom den sociala dimensionen.

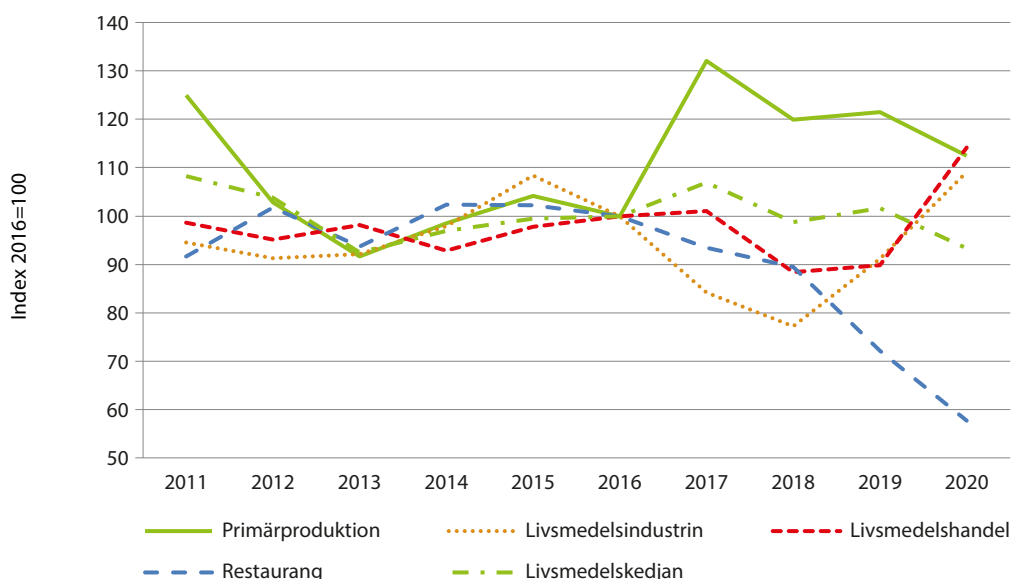

Lönsamheten har ökat i tre led efter 2016, men inte i restaurangledet

Årets rapport visar utvecklingen i livsmedelskedjan under det första året med pandemin (2020) och innan priserna på insatsvaror började stiga under år 2021. Trots att vi inte har sett de slutliga effekterna av pandemin är det tydligt att framförallt restaurangledet har påverkats mycket av pandemin. Mellan åren 2016 och 2020 ökade lönsamheten i de tre första leden i livsmedelskedjan (primärproduktion, livsmedelsindustri och livsmedelshandel), men den kraftiga försämringen i restaurangledet bidrog till att lönsamheten i livsmedelskedjan som helhet fortsatte att minska. Under samma tidsperiod ökade nettomarginalen i det totala näringslivet.

[Figur 1](#) visar nettomarginalens¹ utveckling i de olika leden samt för livsmedelskedjan som helhet mellan åren 2011 och 2020. Utvecklingen redovisas i indexform, eftersom målen i livsmedelsindustrin är att lönsamheten och konkurrenskraften ska öka. Index är satt till 100 år 2016, vilket är året innan livsmedelsstrategin beslutades.

¹ Nettomarginalen är ett av tre nyckeltal som används för att studera konkurrenskraftens utveckling och de andra nyckeltalen är rörelsemarginal samt avkastning på eget kapital. Nettomarginalen visar hur effektivt företaget utnyttjar sin omsättning för att skapa ett överskott.

Figur 1. Nettomarginalens utveckling i livsmedelskedjan 2011-2020, Index 2016=100

Not: Nyckeltalet för 2020 baseras på preliminära uppgifter. Ingen hänsyn har tagits till inflationen i figuren.

Källa: SCB, Företagens Ekonomi.

På lite längre sikt, det vill säga sedan år 2011, har lönsamheten och konkurrenskraften försämrats med 14 procent för företag med huvudsaklig verksamhet inom livsmedelskedjan. Samtidigt har nettomarginalen i det totala näringslivet ökat med två procent. Skulle lönsamheten i livsmedelskedjan fortsätta att sjunka över tid finns det risk att även produktionen kommer att minska eftersom sektorn kan få svårt att attrahera kapital. En svag lönsamhet minskar dessutom utrymmet att hantera risker och oförutsedda händelser samt privata investeringar i forskning och utveckling, vilket kan leda till att svenska företag halkar efter i utvecklingen jämfört med andra länder.

På en mer detaljerad nivå visar statistiken att lönsamheten och konkurrenskraften ökade i vissa delbranscher mellan åren 2011 och 2020. Till exempel ökade lönsamheten i företag vars huvudsakliga verksamhet var vattenbruk, framställning av vegetabiliska och animaliska oljor, mejerivaru- och glasstillverkning samt detaljhandel med brett sortiment under denna period. Nettoomsättningen för dessa delbranscher uppgick till 30 procent av livsmedelskedjans totala nettoomsättning, varav 27 procent återfinns inom detaljhandel med brett sortiment. Under samma period minskade lönsamheten för företag med huvudsaklig verksamhet inom husdjursskötsel, blandat jordbruk, fiske, tillverkning av kvarnprodukter och stärkelse, framställning av drycker, tobakstillverkning samt restaurang och catering. (SCB, 2021)

Yttre omständigheter påverkar livsmedelskedjans lönsamhet

Utvecklingen efter år 2018 visar att livsmedelskedjans konkurrenskraft och lönsamhet är beroende av yttre omständigheter som är svåra att påverka, som till exempel torkan år 2018 och pandemin år 2020. Detta belyser vikten av att företagen har en buffert och en diversifierad verksamhet för att kunna hantera risker så som väderberoende produktion och andra oförutsedda händelser. För att bli bättre rustade inför framtida påverkningar behöver företagen ha ett större handlingsutrymme i form av högre marginaler.

Ökande svensk marknadsandel för flera köttslag

Den svenska produktionens konkurrenskraft kan även mätas med hjälp av svensk marknadsandel, det vill säga hur stor del² av den totala förbrukningen som produceras i Sverige. Marknadsandelen är dock ett relativt mått som påverkas av både efterfrågan och utbud. Om efterfrågan ökar snabbare än produktionen sjunker marknadsandelen trots att produktionen ökar. [Tabell 1](#) visar utvecklingen av den svenska marknadsandelen för ett urval av sektorer mellan åren 2011 och 2020.

För mejeriprodukter har den svenska marknadsandelen sjunkit, medan den negativa trenden är bruten för kött. Att den svenska marknadsandelen sjunkit för mejeriprodukter beror främst på en ökad efterfrågan på importerad ost. För de frukter och grönsaker som redovisas i tabellen varierar marknadsandelarna eftersom vissa produkter inte kan produceras i Sverige under vissa tider på året. Det är kraftiga variationer mellan olika spannmålsslag. Till exempel odlas vete på störst arealer samtidigt som råg har en hög marknadsandel och utgör tre procent av den totala spannmålsproduktionen.

Tabell 1. Utvecklingen av svensk marknadsandel för ett urval av sektorer 2011-2020

Utvecklingen visas med olikfärgade pilar där:

→ Röd pil = Andelen har minskat

→ Gul pil = Andelen har varit oförändrad eller fluktuerat

→ Grön pil = Andelen har ökat

Sektor	Andel 2020	Utveckling 2011-2020	Sektor	Andel 2020	Utveckling 2011-2020
Morötter	96%	→ Oförändrad	Smör	55%	→ Oförändrad
Äpple	25%	→ Oförändrad	Ost	41%	↘ Minskat
Tomater	18%	↗ Ökat	Mjölkekvivalenter	70%	↘ Minskat
Nötkött	61%	↗ Ökat	Matpotatis (obearbetad)	94%	→ Oförändrad
Griskött	80%	↗ Ökat	Socketer	107%	→ Oförändrad
Matfågel	77%	↗ Ökat	Spannmål	139%	→ Oförändrad
Ägg	98%	↗ Ökat			

Not: Mjölkekvivalenter används för att kunna jämföra olika mejeriprodukter och innebär en omräkning till flytande mjölk.

Källa: (Jordbruksverket, 2021)

² Detta sätt att mäta gör att andelarna kan överstiga 100 procent.

Kompetensförsörjning begränsar utveckling och tillväxt

Företagens lönsamhet påverkas av deras produktivitet och förädlingsgrad, som i sin tur beror på möjligheterna att ta till sig nya tekniker och kunskap för att kunna producera varor och tjänster som tillgodoser konsumenternas behov. Kompetensförsörjning och begränsad tillgång på lämplig arbetskraft är ett problem i livsmedelskedjan, vilket begränsar företagets utveckling och konkurrenskraft. Andelen företag som upplever brist på arbetskraft har ökat över tid (Tillväxtverket, 2022) och det försvårar möjligheterna att nå livsmedelsstrategins mål om en ökad produktion. För att öka intresset för livsmedelsbranschen behövs ett gemensamt ansvar och insatser i hela kedjan. Dessutom behöver branschen vara lönsam för att locka både arbetskraft och investerare.

Forskning och utveckling är nödvändigt för att nå livsmedelsstrategins mål och skapa en långsiktig produktivitetstillväxt och en ökad förädlingsgrad. Sverige har satsat förhållandevis lite på livsmedelsorienterad forskning, men nu pågår ett arbete med att stärka innovationskraften i livsmedelskedjan.

Utgifterna för forskning och utveckling (FoU) i livsmedelskedjans större företag (fler än 10 anställda) uppgick till 1 090 miljoner kronor år 2020. Det är en ökning med 33 procent jämfört med 2019. Dessa företags FoU-utgifter motsvarade 0,022 procent av Sveriges BNP år 2020 och 0,016 procent år 2019. (SCB, 2021)

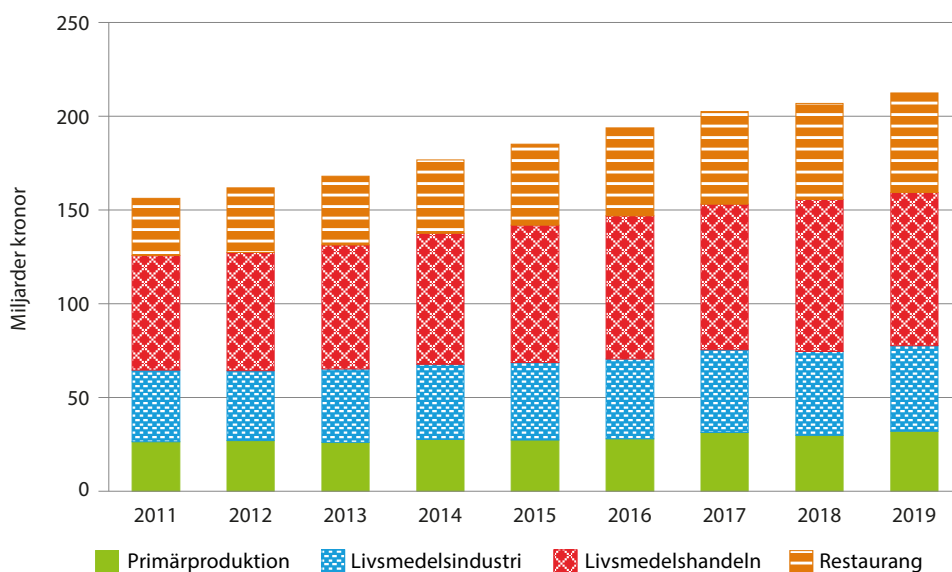
I dagsläget saknas officiell statistik för mindre livsmedelsföretag och det begränsar möjligheterna att dra slutsatser som omfattar hela livsmedelskedjan. SCB:s statistik om forskning och utveckling baseras på urvalsundersökningar som inte täcker in företag med färre än 10 anställda³. Dessutom saknas primärproduktionen helt i undersökningarna om innovationsverksamhet i företagen. Statistiken bör därför tolkas med försiktighet och jämförelser med övriga sektorer bör undvikas. En undersökning från Sweden Food Arena visar dock att andelen företag i livsmedelskedjan som introducerat en ny eller väsentligt förbättrad produkt, process eller metod är lika hög som i övriga näringslivet (Sweden Food Arena, 2021). Däremot är innovationshöjden lägre än för näringslivet som helhet.

Förädlingsvärdet ökade året innan pandemin

Det totala förädlingsvärdet⁴ fortsatte att öka under år 2019, det vill säga året innan pandemin, till 212 miljarder kronor. Det motsvarar en ökning med 36 procent jämfört med år 2011 (se [Figur 2](#)). Trots detta var tillväxten i livsmedelskedjan svagare än i det totala näringslivet. En svagare tillväxt jämfört med näringslivet som helhet kan leda till svårigheter att attrahera investeringar och kapital, eftersom förväntningar om framtida avkastning är högre i andra sektorer.

³ Andelen företag med färre än 20 anställda uppgick till 98 procent i den totala livsmedelskedjan.

⁴ Det totala förädlingsvärdet visar livsmedelskedjans bidrag till Sveriges bruttonationalprodukt.

Figur 2. Totalt förädlingsvärde i livsmedelkedjan 2011–2019, miljarder kronor löpande priser

Not: Ingen hänsyn har tagits till inflationen i figuren.

Källa: SCB, Företagens Ekonomi.

Tillväxten i förädlingsvärde skiljer sig åt mellan livsmedelskedjans olika led och delbranscher. Procentuellt sett var tillväxten mellan åren 2011 och 2019 kraftigast bland företag med huvudsaklig verksamhet inom restaurangverksamhet, vattenbruk och annan livsmedelsframställning. Den kraftiga procentuella tillväxten bland företag som huvudsakligen bedriver vattenbruk sker från en relativt låg nivå. Eftersom förädlingsvärdet påverkas av flera olika faktorer, till exempel priser, valutakurser, insatsvaror, turism och handel, är det relevant att även följa utvecklingen för produktionsvolym för ett urval av sektorerna i primärproduktionen.

Sverige har som mål inom livsmedelsstrategin att öka den totala livsmedelsproduktionen. För totalförsvaret behöver den inhemska produktionen av jordbruksprodukter även vara robust. [Tabell 2](#) visar på en oförändrad produktionsvolym mellan åren 2011 och 2020, även om det finns variationer mellan produkter. Produktionsvolymen ökade för matfågel, ägg och tomater men minskade för griskött. Utvecklingen var relativt oförändrad för spannmål, oljevaxter, potatis, mjölkinvägning, nötkött, äpplen, morötter, vattenbruksprodukter, marint fiske samt insjöfiske.

Tabell 2. Utvecklingen för produktionsvolymen i ett urval av sektorerna 2011-2020

Utvecklingen visas med olikfärgade pilar där:

→ Röd pil = Volymen har minskat

→ Gul pil = Volymen har varit oförändrad eller fluktuerat

→ Grön pil = Volymen har ökat

Produkt	Volym 2020 1 000 ton	Utveckling 2011-2020	Produkt	Volym 2020 1 000 ton	Utveckling 2011-2020
Spannmål & oljeväxter	6 294	→ Oförändrad	Äpplen	29	→ Oförändrad
Potatis	877	→ Oförändrad	Tomater	19	↗ Ökat
Mjölkinvägning	2 773	→ Oförändrad	Morötter	118	→ Oförändrad
Nötkött	141	→ Oförändrad	Vattenbruks- produkter	14	→ Oförändrad
Griskött	247	↘ Minskat	Marint fiske	171	→ Oförändrad
Matfågel	172	↗ Ökat	Insjöfiske	2	→ Oförändrad
Ägg	149	↗ Ökat			

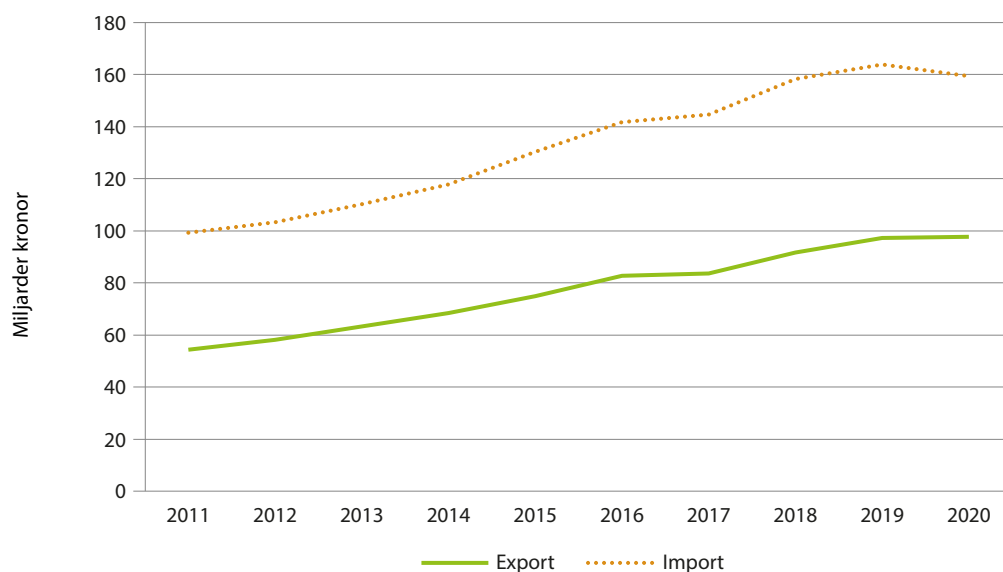
Källa: (Jordbruksverket, 2022)

Från ett samhällsekonomiskt perspektiv genereras mervärden både av resurseffektivitet och ökade förädlingsvärden, vilket leder till att konsumenter kan ta del av varor av bättre kvalitet till ett lägre pris. Konkurrenskraftiga företag kan, genom innovation och ny kunskap, skapa positiva effekter utöver de rent företagsekonomiska vinsterna som uppstår.

Ökad export bidrar till ökad tillväxt

Internationell handel är viktig för att produktionen ska vara effektiv och utvecklas. Genom handel blir företag utsatta för konkurrens som i sin tur leder till ökad innovation och teknikutveckling.

Precis som [Figur 3](#) visar ökade handeln med jordbruksvaror och livsmedel kraftigt mellan åren 2011 och 2020. Svensk export och import av jordbruksvaror och livsmedel uppgick till närmare 98 respektive 159 miljarder kronor år 2020. Det är en ökning med 80 respektive 60 procent jämfört med år 2011. Import av jordbruksvaror och livsmedel är i många fall nödvändigt för att det ska vara möjligt att producera varor i Sverige. Importerade insatsvaror som gödselmedel, växtskyddsmedel, foder, utsäde och drivmedel behövs också för att jordbruket i Sverige ska kunna producera livsmedel.

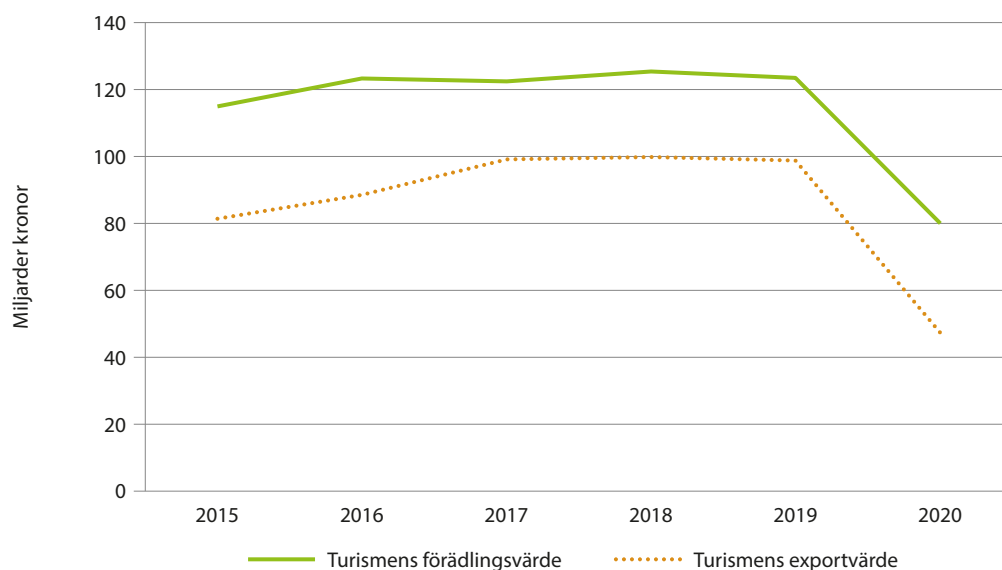
Figur 3. Sveriges handel med jordbruksvaror och livsmedel 2011–2020, löpande priser

Källa: SCB, Jordbruksverket (Jordbruksverket, 2021)

En ökad export påverkar såväl produktionen som lönsamheten, eftersom en större marknad ger ett ökat nyttjande av investeringar, möjliggör avsättning under produktionstoppar samt erbjuder avsättning av biprodukter som det inte finns avsättning för på närmare håll. En ökad efterfrågan leder i sin tur till ökad produktion och stärkt konkurrenskraft.

Turismsektorn påverkades hårt av pandemin

Måltidsturismen är en del av livsmedelskedjan i livsmedelsstrategin och turismsektorn drabbades hårt av pandemin år 2020. Den totala turismkonsumtionen i Sverige minskade med 38 procent jämfört med år 2019. Även turismens andel av BNP sjönk kraftigt och förändringen motsvarar en minskning av turismens totala förädlingsvärde med 33 procent jämfört med år 2019. [Figur 4](#) visar att turismens förädlingsvärde minskade kraftigt år 2020 till knappt 80 miljarder kronor, vilket kan jämföras med drygt 123 miljarder kronor år 2016. (Tillväxtverket, 2021)

Figur 4. Turismens förädlingsvärde och exportvärde 2016-2020, fasta priser

Not: Fasta priser i 2020 års priser

Källa: (Tillväxtverket, 2021)

Av livsmedelsstrategin framgår även att den svenska livsmedelsexporten ska ges förutsättning att öka. Indirekt har de livsmedelsprodukter som utländska turister konsumerar i Sverige ett exportvärde och under år 2020 uppgick turismens exportvärde till 47 miljarder kronor, vilket var en halvering jämfört med år 2019. (Tillväxtverket, 2021)

3.1 Går utvecklingen åt rätt håll?

För att följa utvecklingen av livsmedelskedjans konkurrenskraft och produktion använder vi oss av ett antal indikatorer vars långsiktiga respektive kortsiktiga trender sammanfattas i [Tabell 3](#). Den kortsiktiga trenden visar utvecklingen från år 2016 och fram till senast tillgängliga statistik (i många fall 2019/2020). Detta för att följa utvecklingen efter att livsmedelsstrategin beslutades år 2017. Den långsiktiga trenden visar utvecklingen de senaste femton åren, dvs. från år 2006 fram till senast tillgängliga statistik.

Tabell 3. Utvecklingen för ett urval av indikatorer som används i uppföljningen av en ekonomiskt hållbar livsmedelskedja

Trenden för indikatorerna presenteras med olikfärgade cirklar där:

- Röd cirkel = Utvecklingen går åt fel håll
- Gul cirkel = Utvecklingen oförändrad eller varierar
- Grön cirkel = Utvecklingen går åt rätt håll

Obs! Trenden säger inget om nivån är bra eller om målen är nådda

Vad dimensionen kan innehålla och exempel på indikator för att följa utvecklingen	Utvecklingen 2006-2019/2020	Utvecklingen 2016 -2019/2020
Företagens konkurrenskraft		
• Nettomarginal (livsmedelskedjan)	● Röd	● Röd
• Primärproduktion	● Röd	● Grön
• Livsmedelsindustrin	● Grön	● Grön
• Livsmedelshandel	● Gul	● Grön
• Restaurang	● Röd	● Röd
• Svensk marknadsandel, mjölkekvivalenter	● Röd	● Röd
• Svensk marknadsandel, kött	● Grön	● Grön
• Svensk marknadsandel, spannmål	● Gul	● Gul
• Svensk marknadsandel, morötter samt äpple	● Gul	● Gul
• Innovation (FoU-satsningar)	–	● Gul
Långsiktigt lönsamma företag		
• Rörelsemarginal (livsmedelskedjan)	● Röd	● Röd
• Primärproduktion	● Röd	● Grön
• Livsmedelsindustrin	● Röd	● Grön
• Livsmedelshandel	● Röd	● Grön
• Restaurang	● Röd	● Röd
• Avkastning på eget kapital (livsmedelskedjan)	● Röd	● Röd
• Primärproduktion	● Röd	● Grön
• Livsmedelsindustrin	● Röd	● Grön
• Livsmedelshandel	● Röd	● Gul
• Restaurang	● Röd	● Röd
Produktion		
• Förädlingsvärde ¹	● Grön	● Grön
• Produktionsvolym, urval av sektorer (primärproduktion)	● Gul	● Gul
• Turismens exportvärde	–	● Röd
• Export av jordbruksvaror och livsmedel	● Grön	● Grön
Möjlighet att skapa arbetstillfällen		
• Antal företag	● Grön	● Gul
• Antal årsarbetstider	● Grön	● Gul
Resurseffektiv livsmedelsproduktion		
• Arbetskraftsproduktivitet	● Grön	● Grön
• Matsvinn (livsmedelsavfall och livsmedelsförluster)	*	*
• Skördar, höstvetete	● Grön	● Grön
• Skördar, vårkorn	● Grön	● Grön
Köpa och konsumera hälsosamma och miljömässigt hållbara livsmedel av god kvalitet till ett rimligt pris		
• Ohälsosamma matvanor	● Röd	● Röd
• Matkonsumtion som andel av disponibel inkomst	● Gul	● Gul

¹ Senast tillgängliga data avser år 2019, dvs. året före pandemin, och därför sträcker sig bedömningen av utvecklingen till och med år 2019

Not: I tabellen redovisas en långsiktig trend samt utvecklingen från och med år 2016 och framåt, som visar utvecklingen efter livsmedelsstrategin beslutades. Noteras bör att för vissa indikatorer kan bedömningen bli positiv om utvecklingen går åt rätt håll, även om det är från en låg nivå.

Not: * Ingen bedömning görs för utvecklingen, då metoderna som använts tidigare har uppdaterats och tidsserierna inte är jämförbara.

Källa: Jordbruksverket

4 Livsmedelskedjans miljöpåverkan och resurseffektivitet

Det övergripande målet med livsmedelsstrategin är att livsmedelsproduktionen och konkurrenskraften ska öka samtidigt som relevanta miljömål nås.

Inom det svenska miljömålssystemet sker ett kontinuerligt arbete för att följa upp och utvärdera miljömålen. I de årliga och fördjupade utvärderingarna av miljömålen bedöms i vilken mån miljömålen nås och vilka åtgärder som krävs för det fortsatta arbetet. I denna kortrapport görs varken bedömningar av måluppfyllelse eller åtgärder. Istället presenteras utvecklingen för relevanta miljömål och andra miljöindikatorer som är kopplade till livsmedelskedjan men som inte följs upp inom miljömålssystemet.

Den miljömässiga utvecklingen är i många fall oförändrad eller går försiktigt åt rätt håll. Men i flera fall är det viktigt att poängtera att förbättringar sker i för långsam takt för att uppsatta miljömål ska nås. Livsmedelskedjans klimatpåverkan minskar men inte i tillräcklig omfattning för att nå målen. Odlingslandskapets biologiska mångfald har tidigare minskat kraftigt, men det finns indikationer på att minskningarna avtar och att populationer av odlingslandskapets fåglar har stabiliserats på en lägre nivå. Vi ser dock att arealen jordbruksmark krymper och det är oroväckande för både möjligheten att producera livsmedel och för de miljö- och kulturvärden som är knutna till odlingslandskapet.

Primärproduktionen och framförallt jordbrukets ställning i livsmedelskedjan innebär en central roll i arbetet för att nå flera av miljömålen. Jordbruket står för viktiga livsmiljöer och bidrar med nödvändiga ekosystemtjänster. Samtidigt behöver produktionen anpassas för att minska de negativa miljöeffekterna, till exempel förlust av växtnäring som bidrar till övergödning, utsläpp av växthusgaser, läckage av växtskyddsmedel samt försämring och förlust av livsmiljöer för biologisk mångfald vid för intensivt brukande eller igenväxning.

Livsmedelskedjans miljöpåverkan och resurseffektivitet

Eftersom handeln med jordbruksvaror och livsmedel är global är många miljöproblem som är kopplade till livsmedelskedjan också globala. Det område där det idag finns bäst kunskap om exporterade miljöproblem är för utsläppen av koldioxid. Majoriteten av hushållens konsumtionsbaserade utsläpp kopplade till livsmedel sker i andra länder än i Sverige. Det pågår ett arbete för att även

kartlägga svensk konsumtion av livsmedel och hur den påverkar biologisk mångfald och miljö i andra länder. Odlingslandskapets biologiska mångfald är till stor del knuten till naturbetesmarker.

Miljöersättningar och deras ersättningsnivåer inom landsbygdsprogrammet är ett av flera viktiga styrmedel som bidrar till att lantbrukarna fortsätter att hålla djuren på de biologiskt mest värdefulla gräsmarkerna och påverkar hur många djur som i slutändan kommer ut på naturbetesmarker. En ökad efterfrågan på inhemskt betesbaserat kött är en annan möjlighet att stödja bevarandet av svenska betesmarker.

Livsmedelsstrategins mål förutsätter även att resurseffektiviteten blir bättre. Med andra ord måste de varor och tjänster som livsmedelskedjan producerar framställas med en mindre mängd insatsvaror. Sverige var tidigt ute med att arbeta med miljöfrågor inom jordbruket, men sett till resurseffektivitet är den nationella utvecklingen jämförbar med utvecklingen i EU. Det finns ingen generell trend att produktionen ökar snabbare än användningen av resurser sedan livsmedelsstrategin beslutades. För att frigöra produktionsökningar från användningen av insatsvaror krävs nya produktions- och brukningsmetoder.

4.1 Går utvecklingen åt rätt håll?

För att följa utvecklingen för livsmedelskedjans miljöpåverkan och resurseffektivitet använder vi oss av ett antal indikatorer vars långsiktiga respektive kortsiktiga trender sammanfattas i [Tabell 4](#). Den kortsiktiga trenden visar utvecklingen från år 2016 och fram till senast tillgängliga statistik (i många fall 2019/2020). Detta för att följa utvecklingen efter att livsmedelsstrategin beslutades år 2017. Den långsiktiga trenden visar utvecklingen de senaste femton åren, dvs. från år 2006 fram till senast tillgängliga statistik.

Tabell 4. Utvecklingen för ett urval av indikatorer som används i uppföljningen av en miljömässigt hållbar livsmedelskedja

Trenden för indikatorerna presenteras med olikfärgade cirklar där:

- Röd cirkel = Utvecklingen går åt fel håll
- Gul cirkel = Utvecklingen oförändrad eller varierar
- Grön cirkel = Utvecklingen går åt rätt håll

Obs! Trenden säger inget om nivån är bra eller om målen är nådda

Vad kan dimensionen innehålla och exempel på indikator för att följa utvecklingen	Utvecklingen 2006–2019/2020	Utvecklingen 2016–2019/2020
Relevanta miljömål		
Begränsad klimatpåverkan		
• Hushållens konsumtionsbaserade utsläpp av växthusgaser från livsmedel	● Grön	● Grön
• Territoriella utsläpp av växthusgaser ¹	● Gul	● Gul
• Produktionsbaserade utsläpp av växthusgaser ²	● Grön	● Gul
• Jordbrukets utsläpp av lustgas (Skyddande ozonskikt)	● Grön	● Gul
Giftfri miljö		
• Växtskyddsmedel (hektardoser)	*	*
Ingen övergödning		
• Växtnäringsbalanser (kväve) ³	● Grön	● Gul
• Växtnäringsbalanser (fosfor) ³	● Grön	● Gul
Ett rikt odlingslandskap samt Ett rikt växt- och djurliv		
• Skördar höstvet	● Grön	● Grön
• Skördar vårkorn	● Grön	● Grön
• Areal åkermark	● Röd	● Röd
• Ängs- och betesmarker (arealer)	● Gul	● Grön
• Andel ekologisk produktion i slättbygd	● Grön	● Grön
• Odlingslandskapets fåglar (standardrutter)	● Röd	● Gul
• Odlingslandskapets fjärilar i gräsmarker	● Röd**	● Gul
• Rödlistade arter (index)	● Röd	● Röd
Hav i balans samt levande kust och skärgård		
• Andel fisk- och skaldjursbestånd som nyttjas hållbart	● Gul	● Röd
• Indikator över hållbar fångst	● Röd	● Gul
God bebyggd miljö (precisering Hållbar avfallshantering)		
• Matsvinn (livsmedelsavfall)	***	***
Ytterligare indikatorer		
• Antal betesdjur (nöt)	● Röd	● Gul
• Antal betesdjur (får)	● Röd	● Röd
• Exploatering av jordbruksmark, kvalitativt resonemang	● Röd	● Röd
• Ekologisk produktion i hela landet (andel av total åkermark)	● Grön	● Grön

¹ Bedömningen inkluderar territoriella utsläpp från; jordbruket i Sverige, arbetsmaskiner i jordbruket samt fiskebåtar i Sverige och livsmedelsindustrin i Sverige.² Bedömningen inkluderar: produktionsbaserade utsläpp från jordbruksföretag, fiskare, vattenbrukare och livsmedelsindustrin.³ Bedömningen baseras på data från Eurostat (Eurostat, 2022).

Not: I tabellen redovisas en långsiktig trend samt utvecklingen från och med år 2016 och framåt, som visar utvecklingen efter livsmedelsstrategin beslutades. Noteras bör att för vissa indikatorer kan bedömningen bli positiv om utvecklingen går åt rätt håll, även om det är från en låg nivå.

Not: * Utformningen av indikatorn för växtskyddsmedel utvärderas för närvarande och därför redovisas ingen utveckling..

Not: **Bedömningen baseras på data från år 2010, då data över odlingslandskapets fjärilar i gräsmarker endast samlats in sedan dess.

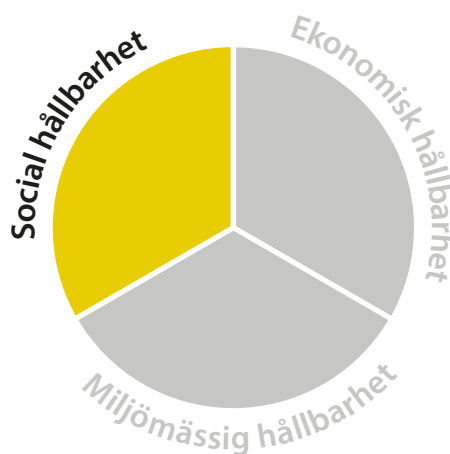
Not: ***Ingen bedömning görs för utvecklingen, då metoderna som använts tidigare har uppdaterats och tidsserierna inte är jämförbara

5 Livsmedelskedjans betydelse för den sociala dimensionen

Enligt livsmedelsstrategin ska konsumenterna kunna göra informerade, medvetna och hållbara val av livsmedel utifrån bland annat hälsa, hållbarhet, ursprung och etik. Rapporten visar att utvecklingen för flera indikatorer går åt rätt håll, men också att det finns indikatorer där utvecklingen går åt fel håll.

Svensk livsmedelsproduktion kännetecknas i en internationell jämförelse av höga krav inom miljö, klimat och djurvälstånd (OECD, 2018), vilket är något som i större utsträckning skulle kunna användas som ett konkurrensmedel. Studier visar att förädlingsgraden har större betydelse för lönsamheten i företag som huvudsakligen ägnar sig åt animalieproduktion, blandat jordbruk, fiske och vattenbruk (Jordbruksverket, 2020). Detta betyder att konkurrenskraften i primärledet framförallt skapas genom att attraktiva produktens egenskaper och att varumärken som bygger på mervärden kopplat till miljö, smittskydd och djurvälstånd utvecklas i företagen. Sveriges internationellt sett låga antibiotikaanvändning visar att Sverige har en god djurhälsa. Den goda djurhälsan upprätthålls bland annat genom kontroll över införsel av djur och ett aktivt förebyggande arbete i nära samarbete med näringen i form av bland annat frivilliga kontrollprogram.

Svenska konsumenter har ett högt förtroende för svensk livsmedelsproduktion. Till exempel är det i stort sett inga konsumenter som bedömer det som en stor risk att bli matförgiftad på en servering. Men utvecklingen för flera indikatorer kopplade till folkhälsa går åt fel håll och ohälsosamma matvanor är en av de enskilt största orsakerna till ohälsa och för tidig död i Sverige. Det konsumenterna äter påverkas av både den fysiska och sociala matmiljön, eftersom de påverkar hur konsumenterna förhåller sig till mat och vad de äter. Under de senaste 30 till 40 åren har till exempel utbudet av livsmedelsprodukter och måltider ökat avsevärt och livsmedel finns på fler platser än i matbutiker och på restauranger. Under samma tidsperiod tredubblades andelen invånare med fetma. (IHME, 2021) (Folkhälsomyndigheten, 2021).

Förändrade konsumtionsvanor kan påverka den svenska livsmedelsproduktionen

Under pandemin har varumärkets betydelse ökat och blivit den viktigaste produkttegenskapen vid val av livsmedel enligt Food and Friends Matrapport 2021, följt av närproducerat, billigt och hållbart producerat. Att varumärkets betydelse har ökat kan vara kopplat till att konsumenter i kristider söker trygga och kända produkter. Förändringar i konsumenters preferenser påverkar efterfrågan på olika livsmedel, vilket gör att både livsmedelskedjans produktion och lönsamhet delvis beror på hur effektivt företagen kan svara på förändrade konsumtionsmönster.

Konsumentundersökningar visar bland annat att konsumtionen av sjömat ökat samtidigt som andelen som uppger att de ska minska sin köttkonsumtion och öka konsumtionen av vegetariska alternativ har minskat. Detta bekräftas av ny statistik som visar att effekterna av pandemin avtagit på marknaden för kött, vilket betyder att både importen och konsumtionen ökade efter kraftiga minskningar år 2020. På sikt kan förändrade konsumtionsvanor påverka delar av den svenska livsmedelsproduktionen. Efterfrågan på växtbaserade livsmedel ökar, men Sverige ligger efter andra länder när det gäller produktion av växtbaserade proteinkällor som alternativ till kött. Den huvudsakliga anledningen till att äta mer vegetariskt uppges i konsumentundersökningar vara att det är hälsosamt följt av att det är bra för miljön.

Företagsklimat och arbetsmiljö påverkar möjligheten att nå målen

Ett gott företagsklimat och en trygg arbetsmiljö utan stora risker är viktiga förutsättningar för att kunna starta företag och att bedriva affärsverksamhet. Utvärderingen och uppföljningen av livsmedelsstrategin visar att det är en ökande andel företag inom livsmedelskedjan som upplever att deras utveckling och tillväxt begränsas av dålig tillgång till lån och krediter, brist på kompetent arbetskraft och av myndigheternas regler. För att nå livsmedelsstrategins mål behöver denna trend brytas. I sammanhanget kan även noteras att primärproduktionen har en anmärkningsvärt stor andel av sysselsatta som är 65 år eller äldre. En förklaring till åldersstrukturen är att många äldre jordbrukare fortsätter att bruka sin mark efter pensionsålder. Livsmedelsproduktionen är omgärdad av mycket regler och villkor i syfte att säkerställa djurhälsa- och djurvälstånd, säker mat till konsumenter och begränsade miljöeffekter. Myndigheterna behöver dock ha en helhetssyn vid utformning och tillämpning av regler, så att de också stödjer en konkurrenskraftig och ökande matproduktion.

Även om det är en oroande utveckling att en ökande andel företag upplever bristande kapitalförsörjning som ett hinder för utveckling och tillväxt finns det studier som visar på skillnader mellan upplevd och reell brist på kapitalförsörjning. Det finns flera orsaker till så kallade kapitalförsörjningsgap. Till exempel informationsasymmetri eller att finansiärens samlade bedömning av företagets lönsamhet och affärsidé resulterar i en allt för hög risk och därför nekas lån eller krediter.

Den ökade digitaliseringen inom bland annat primärproduktionen ställer krav på tillgång och stabila uppkopplingar till internet. Dessutom är digitalisering avgörande för att ny teknik som potentiellt kan förbättra konkurrenskraften och resurseffektiviteten kan användas, till exempel precisionsodling. Digitalisering kan också leda till nya affärsmöjligheter inom sektorn. När den digitala tekniken mognar så kommer kraven på uppkoppling att öka. Om befintlig uppkoppling inte följer med en högre kravbild så kan det visa sig i enkätundersökningen Företagens Villkor och Verklighet.

För en socialt hållbar livsmedelskedja krävs det att arbetsmiljön är god och att det finns en trygg och säker arbetsplats med få arbetsolyckor och arbetsjukdomar. I det totala näringslivet är primärproduktionen den bransch där flest dödsolyckor inträffar per 100 000 sysselsatta. Livsmedelsindustrin är det led i livsmedelskedjan som har flest arbetsskador per 1 000 sysselsatta.

Livsmedelskedjan kan bidra till tillväxt i hela landet

Livsmedelsstrategin ska bland annat bidra till tillväxt, sysselsättning och hållbar utveckling i hela landet. Samtliga indikatorer som används för att följa denna utveckling går åt rätt håll eller är oförändrade. Detta tyder på att livsmedelskedjan har potential att bidra till tillväxt i hela landet.

Livsmedelskedjans företag är spridda över landet, men förutsättningarna för tillväxt varierar mellan regioner och kan påverka företagets konkurrenskraft. För en levande landsbygd krävs det att arbetstillfällen bevaras och att nya kan skapas. Mellan åren 2011 och 2019 har antalet företag i den totala livsmedelskedjan ökat i Stockholms län och minskat med mer än tre procent eller mer i 13 län. I övriga län var utvecklingen förhållandevis stabil med en förändring på +/- två procent mellan de två åren. Om antalet årsarbetstider studeras, ökade det i samtliga län mellan åren 2011 och 2019. Den kraftigaste ökningen var i Uppsala län, följt av Jönköpings län och Stockholms län. Den svagaste ökningen noteras i Blekinge län, Hallands län samt Värmlands län där antalet årsarbetstider ökade med två procent mellan de båda åren.

Primärproduktionen är som nämnts tidigare i hög grad beroende av geografiskt fasta produktionsfaktorer, vilket påverkar möjligheterna att bidra till tillväxt i hela landet. Primärledet är till exempel underrepresenterat i storstadsregionerna, även i de kommuner som har mycket bördig jordbruksmark, eftersom det i storstadskommunerna råder stark konkurrens om mark vilket driver upp markpriserna.

Livsmedelskedjans relativa betydelse för sysselsättningen är störst utanför storstadsregionerna och allra störst betydelse har livsmedelskedjan i Gotlands län, följt av Kalmar län, Skåne län och Hallands län. Rapporten visar att det finns olika typer av lokalisering fördelar för olika led i livsmedelskedjan och därför kommer möjligheten för tillväxt i de olika leden att variera över landet. Exempelvis är möjligheten för tillväxt inom primärproduktionen större i Götalands slättbygder där förutsättningarna är goda.

5.1 Går utvecklingen åt rätt håll?

För att följa utvecklingen av livsmedelskedjans betydelse för den sociala dimensionen använder vi oss av ett antal indikatorer vars långsiktiga respektive kortsiktiga trender sammanfattas i [Tabell 5](#). Den kortsiktiga trenden visar utvecklingen från år 2016 och fram till senast tillgängliga statistik (i många fall 2019/2020). Detta för att följa utvecklingen efter att livsmedelsstrategin beslutades år 2017. Den långsiktiga trenden visar utvecklingen de senaste femton åren, dvs. från år 2006 fram till senast tillgängliga statistik.

Tabell 5. Utvecklingen för ett urval av indikatorer som används i uppföljningen av en socialt hållbar livsmedelskedja

Trenden för indikatorerna presenteras med olikfärgade cirklar där:

- Röd cirkel = Utvecklingen går åt fel håll
- Gul cirkel = Utvecklingen oförändrad eller varierar
- Grön cirkel = Utvecklingen går åt rätt håll

Obs! Trenden säger inget om nivån är bra eller om målen är nådda

Vad kan dimensionen innehålla och exempel på indikator för att följa utvecklingen	Utvecklingen 2006–2019/2020	Utvecklingen 2016–2019/2020
Folkhälsa (inklusive säkra och näringsriktiga livsmedel)		
• Ohälsosamma matvanor	● Röd	● Röd
• Andel med övervikt och fetma, BMI 25,0 eller högre	● Röd	● Röd
• Andel som äter frukt och grönt mer än 3 ggr/dag	● Röd	● Röd
• Andel som dricker sötad dryck minst 2 ggr per vecka	–	● Gul
Minskade sociala klyftor i matvanor och därmed förbättrad hälsa		
• Andel som äter frukt och grönt mer än 3 ggr/dag, fördelat på utbildningsnivå	● Gul	● Gul
• Andel som dricker sötad dryck minst 2 ggr per vecka, fördelat på utbildningsnivå	–	● Gul
Djurhälsa, djurvälstånd och antibiotikaanvändning		
• Försäljning av antibiotika	● Gul	● Gul
Levande landsbygd		
• Antal företag (länsstatistik)	● Grön	● Gul
• Antal årsarbetstider (länsstatistik)	● Grön	● Gul
• Förädlingsvärde (länsstatistik)	● Grön	● Grön
• Lokaliseringskvot	● Gul	● Gul
Utbildningsnivå		
• Andel sysselsatta efter högsta uppnådda utbildning	● Grön	● Gul
Företags- och arbetsmiljö		
• Begränsad tillgång till lån och krediter är ett stort hinder för företagets utveckling och tillväxt	● Röd	● Röd
• Begränsad tillgång till lämplig arbetskraft är ett stort hinder för företagets utveckling och tillväxt	● Röd	● Röd
• Myndighetsregler är ett stort hinder för företagets utveckling och tillväxt	● Röd	● Röd
• Begränsad tillgång till bredband är ett stort hinder för företagets utveckling och tillväxt	–	● Gul
• Arbetsuskador	● Gul	● Gul
Jämlikhet		
• Andel sysselsatta kvinnor	● Gul	● Gul
• Andel sysselsatta män	● Gul	● Gul
• Andel sysselsatta i olika åldersspann	● Gul	● Gul
• Andel sysselsatta utifrån födelseland	● Gul	● Gul

Not: I tabellen redovisas en långsiktig trend samt utvecklingen från och med år 2016 och framåt, som visar utvecklingen efter livsmedelsstrategin beslutades. Noteras bör att för vissa indikatorer kan bedömningen bli positiv om utvecklingen går åt rätt håll, även om det är från en låg nivå.

Källa: Jordbruksverket

6 Uppdrag i livsmedelsstrategins handlingsplaner

Rapporten följer 35 uppdrag som genomfördes år 2020 inom livsmedelsstrategins handlingsplaner. Utgångspunkten är den sammanställning som gjorts på uppdrag av Tillväxtverket (Analys Mason, 2021). Några av uppdragen avslutades år 2020, men flertalet löper till och med år 2025.

Myndigheter och näringen behöver fortsätta arbetet med regler

Uppdragen inom det strategiska området regler och villkor handlar om att dessa ska stötta målen i livsmedelsstrategin. Bakgrunden är bland annat att företagen i livsmedelskedjan i högre omfattning än andra företag i näringslivet upplever att myndighetsregler hindrar utveckling och tillväxt. Därför finns det ett behov av att myndigheterna, i dialog med branschen, fortsätter att arbeta med dessa frågor.

Det finns förklaringar till att det är många regler inom livsmedelsområdet eftersom de till exempel handlar om hantering av djur och den mat vi äter. I arbetet med att utforma och tillämpa regler spelar prioritering en betydande roll. Det kan både handla om att prioritera insatser som förväntas ge ett stort resultat på lång sikt och om insatser som kan leda till resultat på kort sikt. Sannolikt är det oftast lättare att nå resultat vid utformningen av nya regler och i tillämpningen av regler, än att ändra befintliga regler.

Branschorganisationerna ser ett behov av att inkludera myndigheter som inte direkt arbetar med livsmedelsstrategin och även kommuner i det fortsatta arbetet. Jordbruksverket stödjer detta, speciellt då myndigheter som inte direkt arbetar med livsmedelskedjan kan ha påverkan på i vilken omfattning livsmedelsstrategins mål kan nås.

Behov av likvärdiga kontroller engagerar och kan vara intressanta för andra kontroller

Uppdragen inom detta strategiska område har olika inriktning kopplat till bland annat högt förtroende för livsmedel, möjlighet för konsumenterna att göra medvetna val och export. Jordbruksverket konstaterar att när det gäller uppdraget om likvärdighet i livsmedelskontrollen är det en fråga som engagerar branschorganisationerna i de flesta led och där de har många synpunkter. Mot den bakgrunden, och för att nå livsmedelsstrategins mål, bedömer Jordbruksverket att det är viktigt med en nära dialog med branschen i genomförandet av det nu pågående uppdraget i livsmedelsstrategins tredje handlingsplan om att öka likvärdigheten i livsmedelskontrollen i hela landet. De erfarenheter som kommer fram i detta uppdrag skulle kunna vara intressanta även för andra myndigheters kontroller.

Arbetet med export behöver fortsätta och flaskhalsar undvikas

Myndigheternas främsta uppgift i arbetet med exportkontroller är att öppna nya exportmarknader och se till att de som öppnats fungerar problemfritt. I praktiken innebär det att handlägga ärenden om godkännande för export till nya marknader och att arbeta med att vårda och underhålla befintlig export. Jordbruksverket och Livsmedelsverket kompletterar varandra i arbetet med exportärenden. Det är därför viktigt att de resurser som tillförs respektive myndighet är på likartad nivå för att inte skapa onödiga flaskhalsar i arbetet.

Ökad konkurrens för ekoprodukter

De senaste åren har den uppåtgående trenden för andelen ekologisk jordbruksmark och offentlig konsumtion mattats av. Samtidigt har ekologiska livsmedel mött en hårdnande konkurrens från andra koncept, så som vegetariskt samt veganskt, svenskt, klimatsmart och närproducerat. Med andra ord återfinns de ekologiska produkterna på en marknad där stora och komplexa faktorer påverkar utbud och efterfrågan och därför behöver man ha realistiska förväntningar på de resultat som kan skapas i uppdraget i livsmedelsstrategins handlingsplan och i många fall behöver åtgärderna draghjälp av andra marknadskrafter.

Satsningar på forskning och innovation centralt för ökad lönsamhet

Forskning och innovation är centrala för att långsiktigt öka produktiviteten och förädlingsgraden i livsmedelskedjan. De satsningar som görs inom det strategiska området kunskap och innovation får också stöd av branschorganisationerna. Jordbruksverket gör bedömningen att satsningen i den forskningspolitiska propositionen är positiv för att nå livsmedelsstrategins mål. För att följa företagens innovationskapacitet och förmågan att ta till sig ny kunskap och ny teknik krävs indikatorer. I dagsläget saknas det officiell statistik som omfattar hela livsmedelskedjan.

Arbeta mot att livsmedelsstrategins mål integreras i den ordinarie verksamheten

När det gäller de horisontella uppdragen i livsmedelsstrategin är samarbete och dialog mellan myndigheter och mellan myndigheter och branschorganisationer viktigt. Det arbete som genomförts inom ramen för samordningsuppdraget har haft en tydlig inriktning på att samordna arbetet med livsmedelsstrategin och inkludera berörda aktörer. Om livsmedelsstrategins mål ska nås behöver både livsmedelskedjans aktörer, myndigheter och andra berörda aktörer arbeta mot dessa mål och myndigheter behöver integrera livsmedelsstrategin i relevanta delar av sin ordinarie verksamhet.

7 Sammanfattande slutsatser

Målet med livsmedelsstrategin är en konkurrenskraftig livsmedelskedja där den totala livsmedelsproduktionen ökar, samtidigt som relevanta nationella miljömål nås och att det skapas en hållbar tillväxt och sysselsättning i hela landet.

Årets rapport visar utvecklingen i livsmedelskedjan under åren 2011-2019/2020, det vill säga fram till pandemins första år (år 2020) och innan priserna på insatsvaror ökade under 2021. Trots att vi inte sett de slutliga effekterna är det tydligt att livsmedelskedjan drabbades hårt av pandemin, speciellt restaurangledet.

Lönsamheten ökade i de tre första leden i livsmedelskedjan (primärproduktion, livsmedelsindustri och livsmedelshandel) mellan åren 2016-2020. Den kraftiga försämringen i restaurangledet medförde dock en fortsatt försämrad lönsamhet i livsmedelskedjan som helhet. Under samma period ökade nettomarginalen för det totala näringslivet. En försämrad lönsamhet i livsmedelskedjan riskerar att minska produktionen av livsmedel, men också försena insatser som minskar negativ miljöpåverkan och satsningar på produktutveckling, forskning och innovation. Flera andra av de indikatorer som används för att följa **utvecklingen för konkurrenskraft och produktion** visar att utvecklingen för hela livsmedelskedjan generellt går åt rätt håll, eller inte försämras, men det finns variation mellan olika led och delsektorer. Fram till pandemin fortsatte produktionen att öka, även om tillväxten var svagare än i det totala näringslivet. Pandemins effekter på förädlingsvärdet går inte att utvärdera då officiell statistik endast finns fram till år 2019 och då fortsatte förädlingsvärdet att öka i hela livsmedelskedjan även om tillväxten var svagare än i det totala näringslivet. Ökningen av förädlingsvärdet påverkades av en ökad handel och turism under år 2019. Under år 2020 halverades dock turismens förädlingsvärde, vilket gör att utvecklingen under år 2021 sannolikt kommer förändras.

Indikatorer som används för att studera utvecklingen för **den miljömässiga hållbarheten** visar att utvecklingen i flera fall går åt rätt håll eller är oförändrad. Trots att utvecklingen till stor del är oförändrad eller positiv, förbättras den i många fall inte tillräckligt fort för att nå upp till preciseringarna för relevanta miljömål eller för att uppnå gynnsam bevarandestatus enligt EU:s art- och habitatdirektiv.

Utsläppen av växthusgaser kopplat till livsmedelskedjan minskar generellt, men i låg takt. För odlingslandskapets fåglar har den minskade trenden planat ut och populationerna har stabiliserats på en lägre nivå. Det finns regionala skillnader, till exempel är tillförseln och bortförseln för växtnäringsämnet fosfor nationellt i balans, men där finns det ett underskott i slättbygd och ett överskott i områden med mycket djur. Därmed finns det miljöproblem kopplat till fosforläckage kvar att arbeta med. Ett annat exempel där det finns stora regionala skillnader i utvecklingen är betesmarker. I vissa län minskar arealerna, till exempel i Skåne,

medan de ökar i andra län, till exempel i Norrbotten. I hela riket ökar betesmarksarealerna långsamt.

Slutligen visar flera indikatorer som används för att följa den **sociala dimensionen** att utvecklingen är oförändrad, till exempel försäljning av antibiotika, indikatorer för levande landsbygd och jämlikhet. För att företag ska kunna utvecklas och bidra till livsmedelsstrategins mål om ökad konkurrenskraft och ökad matproduktion behöver företagen bland annat kompetent arbetskraft samtidigt som att myndigheternas regler inte hämmar dem, men enligt enkätundersökningen Företagens villkor och verklighet går utvecklingen för dessa indikatorer åt fel håll. Även utvecklingen för de indikatorer som används för att följa folkhälsans utveckling går åt fel håll. Utvecklingen för båda dessa behöver brytas för att det ska vara möjligt att nå livsmedelsstrategins mål om en ökande och hållbar matproduktion. Noteras bör att primärproduktionen är den bransch där flest dödsolyckor inträffar, och livsmedelsindustrin är den led om har flest arbetsskador i såväl livsmedelskedjan som i näringslivet.

8 Referenser

- Analysys Mason. (2021). *Rapport till Tillväxtverket, Sammanfattning och analys av lägesrapporter från uppdrag inom Livsmedelsstrategin*. Stockholm: Analysys Mason.
- Bruntlandsrapporten. (1987). *Vår Framtid*.
- Folkhälsomyndigheten. (2021). *Nationella folkhälsoenkäten - Hälsa på lika villkor*. Folkhälsomyndigheten.
- Folkhälsomyndigheten. (2021). *Nationella folkhälsoenkäten, nationella och regionala resultat*. Hämtat från Folkhälsomyndigheten: http://fohm-app.folkhalsomyndigheten.se/Folkhalsodata/pxweb/sv/B_HLV/?rxid=19215807-23cd-44cf-8f63-b1eed980d297
- IHME. (den 16 12 2021). *IHME*. Hämtat från Sweden: <http://www.health-data.org/sweden>
- ITPS. (2007). *Sveriges konkurrenskraft - Att förstå och mäta nationell konkurrenskraft*. Österstund: Institutet för tillväxtpolitiska studier.
- Jordbruksverket. (2020). *Fördjupningsstudie av livsmedelskedjans konkurrenskraft - vilka faktorer förklarar konkurrenskraft på företagsnivå? (RA 20:21)*. Jönköping: Jordbruksverket.
- Jordbruksverket. (den 16 06 2021). *Svensk marknadsandel 2020*. Hämtat från Jordbruksverket: <https://jordbruksverket.se/download/18.3f5783ca17a0d6fa37e4b8af/1623843705032/Pa-tal-om-jordbruk-och-fiske-juni-2021.pdf>
- Jordbruksverket. (2021). *Sveriges handel med jordbruksvaror och livsmedel 2020*. Hämtat från Jordbruksverket: <https://jordbruksverket.se/download/18.1155bdf11788odfd1477c84b/1617293359482/Utrikeshandel-arssammanstallning-2020.pdf>
- Jordbruksverket. (2022). *Jordbruksverkets årsredovisning 2021*. Jönköping: Jordbruksverket.
- Jordbruksverket. (2022). *Utvärdering och uppföljning av livsmedelsstrategin - årsrapport år 2022 RA22:2*. Jönköping: Jordbruksverket.
- OECD. (2018). *Innovation, Agricultural Productivity and Sustainability in Sweden*. Paris: OECD.
- Regeringen. (den 09 Februari 2017). Uppdrag att genomföra åtgärder inom ramen för livsmedelsstrategin. *N2017/01029/SUN*. Stockholm.

- Regeringen. (den 19 December 2019). Uppdrag att genomföra åtgärder under 2020-2025 inom ramen för livsmedelsstrategin. *N2019/0324/JL*. Stockholm.
- SCB. (12 2021). FoU- och innovationsundersökning. SCB.
- SCB. (2021). Företagens Ekonomi. Örebro.
- Sweden Food Arena. (2021). *Livsmedelskedjans nationella innovationssystem. En systembeskrivning. Hämtat från Sweden Food Arena: https://swedenfoodarena.se/wp-content/uploads/Livsmedelskedjans-nationella-innovationssystem_210226_SFA.pdf*
- Tillväxtverket. (den 22 januari 2020). *Turismens årsbokslut 2019. Hämtat från Tillväxtverket: <https://tillvaxtverket.se/statistik/vara-undersokningar/resultat-fran-turismundersokningar/2020-09-30-turismens-arsbokslut-2019.html>*
- Tillväxtverket. (2021). *Fakta om svensk turism 2020. Hämtat från Tillväxtverket: https://tillvaxtverket.se/download/18.361cfdb517c0c1bd7cc80cca/1634191360297/Fakta%20om%20svensk%20turism%20TA_Slutleverans.pdf*
- Tillväxtverket. (2022). *Företagens villkor och verklighet 2020. Hämtat från Tillväxtverket: <https://tillvaxtverket.se/download/18.49a17dcc17e2fc778024e07/1644928888387/F%C3%B6retagens%20villkor%20och%20overklighet%20-%20huvudrapport.pdf>*

Jordbruksverket
551 82 Jönköping
Tfn 036-15 50 00 (vx)
E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se
www.jordbruksverket.se